

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת מדעי החברה
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

מערך שיעור משלב ערכים בפסיכולוגיה ליום מניעת גזענות

קונפליקט בין קבוצות כגורם להיווצרות דעות קדומות

כתבה: עדה ספיר-מדריכת ערכים במדעי החברה

יעוץ דידיקטי: דנה פרידמן -מפמ"ר מדעי החברה

נורית יצחקי-מדריכה ארצית בפסיכולוגיה

מטרות בתחום תוכן:

- חזרה על המושג דעה קדומה
- זיהוי קונפליקט בין קבוצות, כגורם לדעה קדומה
- הצעת פתרונות לצמצום הקונפליקט בין הקבוצות והפחתת הדעה הקדומה
- הבנה שדעות קדומות עלולות להביא להתנהגות גזענית

מטרות בתחום התיקשוב:

- התנסות בחיפוש מידע ברשת

מטרות בתחום הערכי:

- התנסות בשיח ערכי בשיעור הכיתתי, תוך שימוש במושגים מעולם התוכן של הפסיכולוגיה החברתית
- זיהוי הערכים המסייעים לאדם להימנע מדעות קדומות: הכלה, סובלנות, שוויון, פתיחות
- התלמיד יערוך בירור עצמי לגבי ערכים המנחים אותו בהתנהלותו מול קבוצות חברתיות שונות

מהלך השיעור-45 דק.

פתיחה- ברור הגורם להתפתחותן של דעות קדומות (10דק).

חזרה על המושג דעה קדומה "עמדה שלילית ע"פ רב כלפי חברים בקבוצה מסוימת"

שאלה לדין : מדוע לדעתכם אנשים או קבוצות באוכלוסייה מפתחים עמדות שליליות כלפי קבוצות אחרות?

תרגיל:

המורה תחלק את הכתה לשתי קבוצות שיקבלו משימה לימודית, ותודיע לתלמידים שהקבוצה הראשונה שתסיים את המשימה תקבל בונוס במבחן הקרוב. לפני תחילת התרגיל המורה תבחר שני תלמידים שיהיו תצפיתנים וירשמו את תגובות התלמידים את השאלות שעלו וכדו'. דף עם שאלות מנחות לתצפיתנים בנספח 1

(התצפיתנים יהיו משתפי פעולה עם המורה ושאר תלמידי הכתה לא יהיו מודעים אליהם)

הצעה למשימת תחרות לימודית:

משימה זו הינה המלצה, ניתן לבחור כל משימת תחרות

התלמידים מתבקשים לחפש באתרים שונים ולמצוא שלושה גורמים ליצירת דעות קדומות.

לאחד מבין הגורמים יש להביא דוגמא מתוך החברה הישראלית. כאשר הקבוצה הראשונה תסיים המורה תכריז על הזוכים.

בעקבות כך הכתה תדון בשאלות:

- מה מרגישים חברי הקבוצה המפסידה?
- מה לדעתכם חושבים אנשי הקבוצה שהפסידה על הקבוצה השנייה?
- האם הם חושבים שנעשה כאן חוסר צדק?(אם נושא זה לא יעלה בשאלה קודמת ניתן להעלות)
- כיצד עשויים חברי הקבוצה המפסידה להתנהג כלפי חברי הקבוצה המנצחת?
- איך הם יכולים לשנות את המצב? איך יוכלו גם להשיג בונוס בציון?

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת מדעי החברה
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

✓ המורה תפנה לתצפיתנים ותבקש לדווח ע"פ השאלות כיצד הם ראו מהצד את התנהלות הקבוצות, ואת הדינמיקה בין שתי הקבוצות בעקבות ההפסד.

✓ המורה תוביל את הדיון לכך שהקבוצה המפסידה בוודאי חשה תסכול, כעס ייתכן שגם חוסר צדק ועלולה להגיע להשמצת הקבוצה השנייה.

מה הסיבה לתסכול זה? (-המשאב המוגבל שניתן רק לקבוצה אחת)

באותו אופן קבוצות יוצרות דעות קדומות: ישנו משאב מוגבל שרק חברי קבוצה אחת יכולים לזכות בו כתוצאה מכך מתעורר קונפליקט בין הקבוצות, וחברי הקבוצה יוצרים דעות קדומות על הקבוצה האחרת כדי להכפיש אותם ולהגדיל את הסיכוי לזכות במשאב.

שלב שני – המחקר של שריף (15 דק.)

הכתה תקרא את המחקר של שריף (המצורף בנספח), ללא השלב האחרון של המחקר.

[תיאור המחקר באתר מט"ח](#)

המורה תציין בפני התלמידים שמחקר זה מדגים וממחיש את היווצרותן של דעות קדומות כתוצאה מקונפליקט על משאבים. אנו פוגשים גם מצבים רבים כאלה במציאות היומיות, אחת מהפרשות האקטואליות מתרחשת בתקופה זו בישיבת פוניבו' בבני ברק בקרב חסר פשרות על הירושה(משאב נדיר ששתי הקבוצות רוצות לזכות בו)

https://www.youtube.com/watch?v=CtRsJA6_mLM

לאחר הסרטון המורה תציין בפני התלמידים שיש אנשים הקושרים בין דעות קדומות לגזענות

• מתי לדעתכם דעה קדומה הופכת לגזענות?

• האם יש קשר בין אפליה לגזענות?

אחר שהתלמידים יענו המורה תארגן את המושגים:

כפי שציינו דעה קדומה "עמדה שלילית כלפי חברים בקבוצה מסוימת" ככל עמדה יש בה שלושה מרכיבים: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי. כאשר יחידים או קבוצות מביאים לידי ביטוי את

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת מדעי החברה
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

המרכיב ההתנהגותי ומתנהגים לקבוצות שונות באוכלוסייה על בסיס הדעות הקדומות הם בעצם עושים אפליה.

אם כן, אנו רואים שאפליה יכולה להתפתח בעקבות דעה קדומה.

שאלה לתלמידים: האם הם מכירים את המונח המדבר על אפליה שאינה רק על רקע של דעות קדומות או וקונפליקט על משאבים כפי שהוצג בסרטון?

תשובה צפויה שתלמידים יענו גזענות, והמורה תגדיר

הגזענות היא עמדה והתנהגות המפלה בין בני אדם על רקע צבעם או על רקע השתייכותם

האתנית, הלאומית או הדתית <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=8449>

לעיתים דעות קדומות- "עמדה שלילית כלפי חברים בקבוצה מסוימת", יכולות להיות על רקע גזעי ולכן הן נקראות גזענות.

גם במקרה של קונפליקט בין קבוצות, הקונפליקט עלול ליצור דעות קדומות שיובילו לגזענות.

שלב שלישי-דיון מעשי וערכי בדרכים לצמצום דעות קדומות (20 דק.)

א. הכתה תתחלק לקבוצות של 3-4 תלמידים, כל קבוצה תתבקש להציע דרך לפתרון הסכסוך ולהפחתת דעות קדומות.

ב. הקבוצות יציגו את הצעותיהם.

ג. יערך דיון בהצעות השונות ובתועלת שלהן

ד. בשלב הבא יערך בירור מהם הערכים הנדרשים מאתנו בכדי לבצע את הפתרונות השונים שעלו בקבוצות. ערכים שעשויים לעלות ולהתאים: שוויון, סובלנות, הכלה, פתיחות ומנהיגות.

בשלב זה המורה תציג את המשך המחקר של שריף (אם יש קבוצות שחשבו על כך היא תציין שאכן כך היה ואם אף קבוצה לא העלתה את הרעיון המורה תחדש להם). אחת הדרכים היעילות להפחתת הקונפליקט וצמצום הדעות הקדומות היא ע"י הצבת **מטרת על זוהי מטרה המשותפת לשתי הקבוצות שניתן לבצע אותה רק כששתי הקבוצות עובדות ביחד.**

ערך נוסף שעולה כאן הוא שיתוף פעולה.

המורה תשאל את התלמידים :

- האם הם מכירים או חוו בעצמם סיטואציות של יריבות בין קבוצות על רקע קיומו של משאב שמספיק רק לאחת הקבוצות .
- האם התנהלות שונה או חיזוק של הערכים שציינו היו יכולים ליצור מצב שונה?
- לאור מה ששוחחנו בשיעור האם לדעתכם הצבת מטרת על יכולה להיות יעילה גם בהפחתת גזענות?
- הדגימו מצב של גזענות ונסו לחשוב על מטרת על שאפשר להציב על מנת להפחית גזענות זו.

סיכום השיעור(10דק.)

המורה תחזור על כך שאחד מהגורמים לסכסוכים בין קבוצות הוא קונפליקט על משאבים. סכסוך כזה עלול במהירות להידרדר לדעות קדומות ולהתנהגות מפלה וגזענית ולכן כיחידם וכקבוצות עלינו להפנים את הערכים עליהם שוחחנו של סובלנות והכלה כדי למנוע הידרדרות כזו.

בסיום השיעור מומלץ להציג גם את הביקורת שנמתחה על תוצאות המחקר (מובאת בסוף נספח1) ולהבהיר שהצבת "מטרת על" אינה פתרון קסמים אך הוא מאפשר גישור על פערים ומקדם שיח.

ניתן לסיים באווירה מחוייכת במערכון מארץ נהדרת ("המלחמה של ליטל מעתוק") המתאר קונפליקט בין קבוצות על משאב, עם אלמנטים של גזענות (למאבק מצטרף מימד אתני)

<http://www.mako.co.il/tv-erez>

[nehederet/season7-favorite/Article-a443f46db21d621006.htm-](http://www.mako.co.il/nehederet/season7-favorite/Article-a443f46db21d621006.htm)

נספח 1-7 שאלות מנחות לצופים במשימת תחרות

עליך לצפות בשתי הקבוצות המתחרות ולענות על השאלות הבאות.

חשוב: קרא את ההנחיות לתצפית לפני שהקבוצה מתחילה במשימה .

1. תאר כיצד התנהגו החברים בכל אחת מהקבוצות במהלך ביצוע המשימה:

- האם פעלו במהירות כדי לנצח,
 - האם שיתפו פעולה בתוך הקבוצה,
 - האם ניסו לראות מה מתרחש בקבוצה השנייה .
- הבא דוגמאות מתוך התנהגות חברי הקבוצה.

2. תאר כיצד הגיבו חברי הקבוצה המנצח לאחר סיום המשימה :

- האם פנו לחברי הקבוצה המפסידה?
- האם הביעו את עליונותם על פני הקבוצה השנייה?
- האם הביעו זלזול בחברי הקבוצה המפסידה?
- האם פנו למורה כדי לוודא שהפרס אכן יינתן להם?

הבא דוגמאות לתשובותיך מתוך התנהגות חברי הקבוצה

3. תאר כיצד הגיבו חברי הקבוצה המפסידה :

- האם הביעו כעס על הקבוצה המנצחת?
- האם הביעו תחושה של חוסר תיסכול? של חוסר צדק?
- האם כעסו גם על המורה?

הבא דוגמאות לתשובותיך מתוך התנהגות חברי הקבוצה

נספח 2- המחקר של שריף

סכסוך ושיתוף פעולה בין קבוצות

הניסויים נערכו בשלושה שלבים, כשלושה שבועות.

שלב א'- התקיימו תנאים ליצירתן של קבוצות מוגדרות.

שלב ב'- שונו התנאים בכדי ליצור סכסוך בין הקבוצות האלה.

שלב ג'- שוב שונו התנאים והפעם כדי ליצור ידידות בין חברי הקבוצות.

במחקר השתתפו ילדים בגיל 11-12, שלא הכירו זה את זה, ילדים בריאים, וללא בעיות התנהגותיות.

הניסויים נערכו במחנות קיץ, בכל ניסוי השתתפו 20-24 נבדקים.

שלב א': יצירת קבוצות

מהלך הניסוי- בשלב זה שנמשך שבוע עסקו הילדים בפעילויות שמשכו אותם מאוד וחייבו פעילות הדדית כדי להשיג מטרה קבוצתית. למשל הם ערכו פעולות מחנאות ביער, בישלו וערכו משחקים שונים.

הילדים עמדו בפני בעיות במשחק ובעבודה, וצוות המחקר הודרך לא לנקוט כל יוזמה ולא לבצע משימות עבורם. ולכן הילדים חילקו ביניהם תפקידים. מרבית הקבוצה השתלבה והציעה הצעות טובות, ושיתפה פעולה. בנוסף היו בין 1-2 ילדים שנהגו להפריע לפעילויות, ולא תרמו כלל לקבוצה.

כל קבוצה פיתחה נהגים משלה של התנהגות טובה, לכל קבוצה היו סודות, בדיחות, ו מקומות נבחרים להיות בהם.

נוצר מבנה קבוצתי שתאם את ההשערה

מסקנה- פעילות הדדית המכוונת לקראת השגת מטרות בעלות ערך גבוה לחברים היא תנאי מספיק ליצירת קבוצה.

שלב ב': יצירת סכסוך

השערות- כאשר קבוצות שונות נפגשות לסדרת פעילויות הכוללות מטרות, שכל אחת מהקבוצות רוצה בהן, אך רק אחת יכולה להשיגה, התחרות להשגת המטרות תהפוך לאיבה בין הקבוצות. יתפתחו סטריאוטיפים שליליים ועמדות שליליות כלפי הקבוצה האחרת. הסכסוך יגביר את הלכידות בקבוצה. ייווצר שינויים בתפקידים ובעמדות של החברים בתוך הקבוצה.

מהלך הניסוי- בשלב זה התקיימו משחקים תחרותיים בין הקבוצות וחולקו פרסים לקבוצה המנצחת ונרשמו הנקודות שצברו הקבוצות יום, יום.

תחילה המשחקים היו ברוח טובה, אך במשך הזמן נעלמה הגישה הספורטיבית, חברי הקבוצה שפיגרה האשימה את הקבוצה המנצחת ברמאות.

נוצרו ויכוחים רבים, מעשי לעג, ונקמות.

למשל לאחר הפסד של קבוצה א', חשבה הקבוצה כי הדרך להחזיר היא בשריפה הדגל של קבוצה ב', ואז הייתה נקמה שהביאה לקטטה רבת נזקים.

חברים של כל אחת מן הקבוצות התבקשו להעריך את חברי קבוצתם ואת החברים של הקבוצה השנייה עפ"י תכונות אישיות אחדות, שליליות(פחדן, שחצן, מסריח)חיוביות(אמיץ, חזק, ידידותי).ולדרג אותם בסולם של חמש דרגות.

ממצאים- ההערכות של החברים את חברי קבוצתם היו כמעט תמיד חיוביות בשתי הקבוצות, לעומת זאת כשהעריכו כל אחד את הקבוצה האחרת ההערכות השליליות היו החלטיות

ההעדפה הבלעדית של חברי קבוצתם הייתה מלווה בהתרחקות חברתית קיצונית מן הקבוצה האחרת. נוצרו שינויים בעמדות ובתפקידים בתוך הקבוצות. שונו נהגים שהיו מקובלים בזמן יצירת הקבוצה.

מסקנות- סכסוך מתמשך לקראת מטרות הרצויות לכל אחת מן הקבוצות ושרק אחת מהן יכולה להשיגן, הוא תנאי מספיק להתפתחות איבה, מעשיי תוקפנות ודעות קדומות שליליות.

ההתנהגות של הילדים בשלב זה של המחקר מצביעה על כך, שיש לייחס למצבים חברתיים משקל חשוב ביצירת עוינות בין הקבוצות.

שלב ג': החלשת הסכסוך

כעת לאחר שהבאנו לסכסוך בין הקבוצות, הגיע השלב האחרון שמטרתו להחליש את הסכסוך ולקרב בין הקבוצות.

החלשת הסיכסוך תתבצע ע"י כך שהקבוצות יפעלו לשתף פעולה כדי להשיג את מטרת העל המשותפת. מטרת העל היא כזו שהקבוצה אינה יכולה להשיגה בכוחות עצמה בלבד אלא רק אם יהיה שיתוף עם הקבוצה האחרת. כדי לבדוק השערה זו ייצרו החוקרים מצבים שונים בכדי לקרב את הקבוצות כמו פיצוץ צינור מים למשל, הייתה אווירה טובה, ואף שתי הקבוצות טיפלו בבעיה יחד אך לאחר תיקון המצב חזרו הקבוצות להאשמותיהם ההדדיות הקודמות.

במהלך הניסוי התברר כי סדרת הפעילויות שחייבה תלות הדדית הפחיתה בהדרגה את הסכסוך ואת העוינות בין הקבוצות, וביצירת מטרת על הקונפליקט הופחת

כאשר עמדה בפני הילדים האפשרות לחזור הביתה באוטובוסים נפרדים או באוטובוס אחד, ביקשו החברים משתי הקבוצות לחזור הביתה באוטובוס אחד.

ביקורת על המחקר:

רקע סוציו-אקונומי - הילדים במחקרו של שריף הגיעו מרקע חברתי-כלכלי דומה, ולכן ניתן היה לגשר על הפערים. בקונפליקטים רבים הקבוצות הן מרקעים שונים, וקשה לגשר ביניהן על-ידי מטרות-על בלבד.

- משך המחקר - המחקר של שריף נמשך רק כשבועיים, ואילו בחיי היום יום קונפליקטים נמשכים שנים רבות.
- הפער בין מחקר למציאות - במחקר של שריף יצרו נסיבות מלאכותיות, ולכן היה קל לגשר על הפערים.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת מדעי החברה
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי